

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ СЕРЕДЬНОГО ВІКУ ДОРΟΣЛИМИ З НЕГАТИВНИМ ДОСВІДОМ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В БАТЬКІВСЬКІЙ СІМ'Ї

Власова Олена, Кадиров Семен
DOI: 10.37096/SHDISJ-25-1.1-0002

Анотація

Актуальність. Метою даної статті є висвітлення результатів дослідження впливу стереотипних установок батьків у вихованні дітей на розвиток кризи середнього віку таких дітей (чоловіків і жінок) в дорослому віці. Предметом дослідження обрано вплив досвіду сімейної соціалізації чоловіків та жінок на їхнє переживання кризи середнього віку.

Методологія. Для потреб дослідження в роботі використані методики: 1) українська версія опитувальника DCQ-12 (The Developmental Crisis Questionnaire) в адаптації авторів; 2) Шкала психологічного благополуччя К.Ріфф в адаптації С.Карсканової; 3) Шкала суб'єктивного благополуччя Вібісі (в адаптації Л. М. Карамушки та ін.); 4) методика Типовий сімейний стан Е. Г. Едемільера, В.В. Юстицького; 5) методика «Батьківсько-дитячі відносини» (PARI). Використані статистичні методи: описовий та частотний аналізи, кореляційний аналіз, критерій Мана-Уїтні, регресійний аналіз на основі SPSS 26.0 та R studio. Вибірка. 260 дорослих осіб віком 35-45 років.

Результати. Представлено результати перекладу та апробації україномовного варіанта методики (DCQ-12). З її допомогою статистично доведено гіпотези про те, що переживання кризи середнього віку значуще знижує суб'єктивне благополуччя дорослих осіб, а негативний дитячий досвід сімейної соціалізації та специфічні форми батьківських установок щодо сімейних ролей посилюють переживання кризи середнього віку таких дітей, коли вони стають дорослими. При цьому в порівнянні з чоловіками жінки, чиї батьки мали несприятливі батьківські установки і які пережили негативний дитячий досвід, продемонстрували більшу вираженість переживання кризи середнього віку.

Ключові слова: криза середнього віку, суб'єктивне благополуччя в дорослому віці, негативний дитячий досвід, виховні установки батьків, гендерні особливості дорослих.

Актуальність

Криза середнього віку є популярною темою в масовій культурі, яка часто пов'язується зі стереотипами про те, що чоловіки купують спортивні автомобілі, залишають сім'ю, у той час як жінки потерпають від виховання дітей та зайнятості

домогосподарством. Однак концепція кризи середнього віку є складнішою, ніж трактують ці стереотипи, і останні дослідження показують, що стать людини може впливати на переживання нею кризи середнього віку. Ця тема є особливо актуальною в сучасному культурному контексті, оскільки зростає визнання того, що гендерні особливості визначають досвід людини протягом усього життя.

Концепція кризи середнього віку бере свій початок з роботи психолога Елліотта Жакеса, який у 1965 році ввів цей термін для опису періоду психологічних потрясінь, що деякі люди переживають у середньому дорослому віці (Jaques, 1965). Хоча ідею кризи середнього віку критикували через відсутність емпіричної підтримки та потенціал стигматизації, є докази того, що значна частина людей в середньому віці переживає період посиленої саморефлексії і тривоги (Lachman, 2004).

Одним із потенційних факторів, який може сприяти переживанню кризи середнього віку, є стереотипне ставлення та очікування, які батьки передають своїм дітям у роки їх первинного онтогенезу. Ці установки та очікування можуть впливати на те, як люди зростаючи розуміють і реалізують свої соціальні ролі, і можуть сприяти появі розчарування або почуття нереалізованого потенціалу пізніше в дорослому житті.

Аналіз актуальних досліджень наводить на думку, що виховні установки та гендерні стереотипи батьківської сім'ї дорослих людей можуть мати значний вплив на їх переживання кризи середнього віку. Наприклад, чоловіки, яких виховували у вірі в те, що їхня цінність пов'язана з їхньою здатністю відстоювати свою мужність і забезпечувати сім'ю, можуть переживати почуття невдачі або розчарування у віці середньої дорослості, якщо вони не можуть відповідати цим очікуванням (Wrosch, Scheier, Miller, Schulz, & Carver, 2003). Подібним чином, жінки, яких виховували, у пріоритетному баченні їх соціальних ролей дружини і матері над власним особистим зростанням, можуть відчувати стан нереалізованості власного потенціалу в середньому віці (Elliott & Quinn, 2014).

Метою даної статті є висвітлення результатів дослідження впливу несприятливих умов сімейної соціалізації та сімейних установок батьків на розвиток кризи середнього віку дітей з таких сімей як дорослих осіб. Зокрема, передбачається розглянути способи, якими виховні та гендерні стереотипи батьківського ставлення та очікувань щодо дитини, можуть сприяти переживанню кризи середнього віку таких дітей, які стали дорослими чоловіками та жінками.

Теоретичний бекграунд

Термін «криза середнього віку» ввів у науково-психологічний обіг Елліотт Жак у 1965 році. З тогочасу він став популярним в західній в культурі і як такий, що описує явище, пов'язане з купівлею чоловіками середнього віку спортивних автомобілів

або зростанням їхнього інтересу до позашлюбних стосунків. Однак кризу середнього віку переживають не лише чоловіки, і вона може мати різні варіанти перебігу.

Дослідники Freund, A. M., & Ritter, J. O. (2009) зазначають, що криза середнього віку – це перехідний період розвитку, який відбувається близько середнього віку, що характеризується сумнівом людини щодо життєвих цілей, саморефлексією і усвідомлення невідворотності плину часу життя. Цей перехід може призвести до значних змін у поведінці людини, в таких сферах, як кар'єра, стосунки чи хобі.

Oles, P. K. (1999) визначає кризу середнього віку як «психологічний стан невизначеності, тривоги та дискомфорту, який часто супроводжує перехід від ранньої зрілості до середнього віку. Він характеризується відчуття втрати, жалю та сумніву щодо сенсу та мети життя». Розуміння кризи дослідниками Robinson, O. C. та Wright, G. R розкриває суб'єктивне переживання кризи людськими середнього віку та емоційні проблеми, які можуть виникнути в цей період життя (Robinson, O. C., & Wright, G. R., 2013).

Тож, характеристики кризи середнього віку можуть сильно відрізнятись залежно від людини, але загальні теми включають почуття людьми в такому стані неспокою або невдоволення своїм життям, відчуття скорочення часу життя, втрачених можливостей, бажання змін або нового досвіду (Lachman, 2004). Ці почуття можуть бути викликані різноманітними життєвими подіями, такими як розлучення, втрата роботи або дорослішання дітей, які залишають дім, але вони також можуть виникати спонтанно, коли люди розмірковують над своєю долею, актуальною життєвою траєкторією.

Іншою поширеною темою в переживанні кризи середнього віку є підвищене усвідомлення людиною старіння та смертності. Коли люди наближаються до середнього віку, вони гостріше відчувають, що час життя спливає і що вони не досягли всього того, на що сподівалися. Це може бути потужним мотиватором для змін і може призвести до нового відчуття терміновості та мети життя. У той же час криза середнього віку також може бути періодом великої невизначеності та тривоги. Переоцінка, яка відбувається в цей період, може сутево дестабілізувати самосвідомість особистості, і людина може утсвідомлювати, що вона втрачає почуття самоідентичності. Люди також можуть боротися з почуттям провини або жалю за минулі рішення чи втрачені можливості, що може ще більше посилювати їхнє розчарування життям, яке проходить марно.

Важливим аспектом кризи середнього віку є наявність процесів переоцінки. Люди можуть почати сумніватися в рішеннях, які вони прийняли в минулому, і думати, чи вони на правильному шляху до майбутнього. Це може призвести до актуалізації інтенсивної саморефлексії та самоаналізу, коли люди прагнуть краще зрозуміти себе та своє місце у світі.

Варто зазначити, що не всі дорослі люди переживають кризу середнього віку, і це явище не визнається клінічним діагнозом DSM-5. Однак багато людей

повідомляють, що мають деякі почуття та виклики, пов'язані з кризою середнього віку в певний період часу життя.

Соціально-економічні теорії кризи середнього віку припускають, що на це явище впливають ширші соціальні та культурні чинники, зокрема зміни в економіці, робочій силі та структурі сім'ї. Відповідно до цих теорій, криза середнього віку може бути спровокована почуттям розчарування або дезорієнтації, яке виникає через зміни соціально-економічного статусу чи життєвих обставин. Однією з відомих соціально-економічних теорій кризи середнього віку є теорія соціального годинника, яка передбачає, що люди мають певні очікування щодо того, коли мають відбутися важливі життєві події, такі як одруження, просування по службі та вихід на пенсію. Коли люди відчують, що вони відстають або випереджають очікування суспільства щодо цих подій, вони можуть відчувати почуття незадоволення або тривоги, що може сприяти кризі середнього віку.

Інша теорія деформації ролей, припускає, що криза середнього віку може виникнути через конкуруючі вимоги багатьох ролей, таких як роль батьків, дружини та чоловіка або працівника. Коли люди відчують себе перевантаженими або неспроможними задовольнити ці вимоги, вони можуть відчувати стрес або виснаження, що може сприяти кризі середнього віку. Наприклад, дослідження Robinson (1991) підтвердило актуальність соціально-економічних теорій для кризи середнього віку. Воно показало, що труднощі на роботі багатьох людей віку середньої дорослості пов'язані з підвищеним ризиком переживання ними кризи середнього віку. Загалом, соціально-економічні теорії забезпечують корисну основу для розуміння більш широких соціальних і культурних чинників, які сприяють кризі середнього віку.

Теорія життєвих подій припускає, що важливі життєві події, такі як смерть близької людини, розлучення або втрата роботи, можуть спровокувати кризу середнього віку. Ці події можуть змусити людей замислитися над своїм життєвим вибором і переглянути пріоритети, що призведе у процесі таких трансформацій до почуття невпевненості та тривоги. Кілька останніх досліджень підтвердили роль життєвих подій у кризі середнього віку: Дослідження Schieman and Reid (2009) показало, що негативні життєві події, такі як хвороба або фінансові проблеми, пов'язані з підвищеним ризиком кризи середнього віку. Автори припускають, що ці події можуть порушити почуття контролю та стабільності людини, що призведе до кризи. Дослідження Kaufman and Taniguchi (2017) показало, що розлучення пов'язане з підвищеним ризиком кризи середнього віку людини, особливо для жінок. Автори припускають, що розлучення може бути особливо руйнівним для почуття ідентичності жінки та соціальної підтримки, що може впливати на появу та глибину перебігу кризи середнього віку.

Такі дослідження демонструють, що життєві події як зміст соціальної ситуації

розвитку дорослої людини відіграють значну роль у настанні кризи середнього віку, і саме негативні події можуть спровокувати це явище. Однак важливо зазначити, що не всі люди, які переживають негативні життєві події, потрапляють в кризу середнього віку, а індивідуальні відмінності в життєстійкості та стратегіях подолання впливають на ймовірність настання кризи середнього віку.

Первинно вважалося, що криза середнього віку вражає переважно чоловіків. Однак, дослідження показують, що жінки також переживають це явище, при цьому демонструючи інші ознаки (Lachman, 2004). Таким чином, криза середнього віку може проявлятися по-різному у чоловіків і жінок. Чоловіки часто повідомляють, що відчують неспокій, тривогу та незадоволення своєю кар'єрою чи особистим життям, що призводить до їх імпульсивних рішень (Kessler, 2010). Жінки, з іншого боку, можуть відчувати почуття втрати, горя або порожнечі, коли вони стикаються з фізичними та емоційними змінами, пов'язаними з менопаузою або іншими ознаками старіння (Lachman, 2004). Жінки також можуть відчувати занепокоєння щодо своєї ролі матері або дружини, оскільки вони намагаються збалансувати конкуруючі вимоги організації індивідуального, сімейного та професійного життя щодо свого часу та енергії.

Таким чином, криза середнього віку — складне явище, яке може бути спровоковано різними чинниками. Дослідження показують, що біологічні, психологічні та соціально-культурні чинники можуть відігравати певну роль у переживанні кризи середнього віку (Lachman, 2004). Біологічні чинники, такі як гормональні зміни, проблеми зі здоров'ям або генетична схильність, можуть сприяти виникненню кризи середнього віку. Психологічні чинники, такі як невирішені конфлікти, нездійснені мрії або відчуття втрати чи розчарування, також можуть спровокувати кризу середнього віку. Нарешті, соціально-культурні чинники (очікування суспільства, культурні норми або гендерні ролі) так само можуть впливати на переживання кризи середнього віку.

Загалом наведені дослідження свідчать про те, що обидві статі - чоловіки та жінки, переживають кризу середнього віку, але відбувається це по-різному, що відображає унікальні проблеми та екзистенційний тиск, з якими стикаються представники різної статі у цей перехідний період. Одна з найбільш очевидних соціальних проблем, яка виступає предиктором таких відмінностей – це гендерні стереотипи.

Стереотипи — це когнітивні структури, які представляють переконання, ставлення та очікування певних соціальних груп (Allport, 1954). Вони широко поширені в суспільстві та можуть бути виявлені в різних сферах, включаючи стать, расу, етнічну приналежність, здібності та сексуальну орієнтацію. Батьки є важливими агентами соціалізації, які відіграють вирішальну роль у передачі соціальних стереотипів своїм дітям у процесах сімейного виховання.

Гендерні стереотипи є однією з найпоширеніших груп стереотипів, які несуть

дорослі люди дітям, реалізуючи батьківські ролі. Дослідження показують, що батьки часто мають різні очікування та ставлення до своїх синів і дочок залежно від статі (Eagly & Wood, 2012). Наприклад, батьки можуть заохочувати своїх синів брати участь у спортивних іграх і змаганнях, водночас заохочуючи своїх дочок брати участь у спокійніших іграх і більш «жіночих» заходах (Lytton & Romney, 1991). Подібним чином батьки можуть мати різні академічні очікування щодо своїх синів і дочок: синів заохочують вивчати математику та природничі науки, а дочок — гуманітарні та соціальні науки (Halpern et al., 2011). Ці гендерні стереотипи можуть мати значний вплив на самооцінку та прагнення дітей. Дівчата, які піддаються впливу гендерних стереотипів, можуть розвинути нижчу самооцінку та нижчі академічні та кар'єрні прагнення. Хлопчики, які піддаються впливу гендерно-стереотипних установок, можуть демонструвати в дорослому віці жорсткі та традиційні переконання щодо маскулітності та бути менш схильними звертатися за допомогою щодо власних емоційних або психічних проблем.

Стереотипи щодо здібностей — ще одна форма стереотипів, яка може бути притаманною батькам. Дослідження Guralnick, (Guralnick, 2011) довели, що батьки дітей зі спеціальними потребами можуть мати нижчі очікування щодо академічного та соціального розвитку своїх дітей порівняно з батьками дітей, які не мають відхилень у розвитку. Або ж такі батьки вважають, що їхні особливі діти менш здатні до навчання та спілкування, і можуть не надати їм таких же можливостей для навчання та розвитку (Marks et al., 2000). Подібним чином батьки обдарованих дітей можуть мати високі очікування щодо досягнень своїх дітей і можуть чинити тиск на них, вимагаючи успіхів у навчанні. Такі батьківські стереотипи особливих здібностей можуть мати значний вплив на самооцінку та мотивацію дітей. Діти, які піддаються впливу негативних батьківських стереотипів здібностей, можуть розвинути навчену беспорядність і низьку самоефективність, тоді як діти, які піддаються впливу позитивних батьківських стереотипів здібностей, можуть розвинути фіксоване мислення та страх невдачі (Dweck, 1999).

Стереотипне ставлення може впливати на соціальну поведінку дітей. Діти можуть прийняти переконання щодо гендерних ролей, які можуть визначати те, як вони взаємодіють з однолітками. Наприклад, хлопчики, яких навчають бути агресивними та домінуючими, можуть брати участь у більшій кількості фізичних бійок з іншими дітьми, тоді як дівчатам, яких заохочують бути турботливими та покірними, може бути важко самостверджуватися в соціальних ситуаціях (Martin & Fabes, 2001). Крім того, стереотипи можуть впливати на самооцінку дітей. Діти, які не відповідають традиційним гендерним ролям, можуть відчувати, що вони не належать або не цінюються однолітками чи суспільством. Це може призвести до почуття ізоляції, тривоги та депресії таких осіб як вдитинстві, так і в дорослому віці (Quinn & Crocker, 1999).

Отже, стереотипи батьківського виховання істотно впливають на розвиток гендерної ідентичності дітей. Діти починають засвоювати гендерні стереотипи в досить ранньому віці, і це може вплинути на те, як формується їх статево-рольова ідентичність і майбутні гендерні ролі. Наприклад, хлопчики, яким батьки кажуть, що вони повинні бути жорсткими та неемоційними, можуть не наважуватися виражати свої емоції, тоді як дівчата, яким кажуть, що вони повинні бути турботливими та покірними, можуть боротися з власною напористістю та амбіціями (Ruble, Martin, & Berenbaum, 2006).

Визначивши на основі теоретичного аналізу дотичної літератури основні поняття, що стосуються кризи середнього віку та гендерних відмінностей в переживанні цього періоду людиною, сформулюємо наступні гіпотези емпіричного дослідження.

H1 – переживання кризи середнього віку людиною знижує рівень її суб'єктивного благополуччя;

H2 – негативний дитячий досвід позитивно пов'язаний з розвитком кризи середнього віку людини;

H3 – специфічні батьківські установки позитивно пов'язані із розвитком кризи середнього віку їх дітей в дорослому віці;

H 4 – жінки, які переживали негативний дитячий досвід, більш схильні до кризи середнього віку;

H 5 – жінки, чиї батьки мали несприятливі виховні установки, більш схильні до кризи середнього віку.

Методологія

Методи. Для доведення висунутих гіпотез в дослідженні задіяні методи: - теоретичні: теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми, синтез, узагальнення, теоретичне моделювання;

- емпіричні методи: адаптований україномовний опитувальник The Developmental Crisis Questionnaire (DCQ12), (авторська адаптація), Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф, Модифікована шкала суб'єктивного благополуччя бібісі в адаптації Л. Карамушки, К. Терещенко, О. Креденцер, Тест «Батьківсько-дитячі відносини» (PARI), Тест «Типовий сімейний стан» Е. Ейдемільера та В. Юстицького, анкета-паспортичка збору об'єктивних характеристик досліджених осіб;

- статистичні методи: описовий та частотний аналізи, критерій Колмогорова-Смірнова, кореляційний аналіз Спірмена, регресійний аналіз. Для обробки результатів дослідження використовувалися пакети програм SPSS 26.0 та R studio.

Вибірка складається з 260 осіб дорослого віку, з яких 200 осіб прийняли участь в адаптації методики The Developmental Crisis Questionnaire (DCQ12) та 60 осіб – в основному дослідженні, відповідно до обраної теми. В основному дослідженні взяли участь 60 осіб віком від 35 до 45 років, з них чоловіки – 38,3 та жінки – 61,7),

що дозволило отримати репрезентативну інформацію про переживання кризи середнього віку залежно від статі.

Процедура. Емпіричне дослідження складалось з 2-х частин. В першій частині проведено адаптацію методики діагностики кризи середнього віку У другій частині дослідження проводилось відповідно висунутим гіпотезам за допомогою кросс-секційного дизайну. Збір характеристик досліджуваних осіб та особливостей їх переживання кризи середнього віку здійснювався одночасно в один відрізок час. Для збору даних використовувалися різні канали онлайн-зв'язку (Телеграм, Фейсбук) і платформу Google Forms, яка спрощує процес зібрання та заповнення даних.

Дослідження здійснювалось з дотриманням стандартів дослідницької етики, зокрема, досліджувані особи були інформовані про цілі дослідження та їх права відмовитись від участі в дослідженні.

Аналіз літератури засвідчив, що в українській психодіагностиці вибір методик для дослідження кризового стану особистості вкрай обмежений. Дослідження кризи зводиться до використання російськомовних адаптацій або підміни понять, де дослідники використовують психологічне благополуччя як один із головних показників переживання кризи людиною. На основі цього було прийнято рішення про адаптацію методики The Developmental Crisis Questionnaire (DCQ-12), опублікованої Nikolay Petrov, Oliver C. Robinson, Jeffrey J. Arnett (Petrov et al., 2022). Робота здійснювалася у три етапи шляхом дослідження 200 україномовних осіб віком 18-58 років..

1) На першому етапі адаптація передбачала потрібний переклад тексту методики (англійський – український – англійський – український) з метою узгодження україномовної версії опитувальника з закладеними авторами сенсами тверджень англійської версії. Для наочності в додатках до статті А та Б представлено англійський та україномовний варіанти цієї методики.

2) На другому етапі проводилась процедура збору емпіричних даних з метою розрахунку валідності перекладу методики (DCQ-12). Визначення перехресної валідності відбувалось із застосуванням методик (DCQ-12), «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріфф в адаптації Карсканової С. В.

3) Третім кроком було проведено перевірку ретестової надійності україномовної версії опитувальника DCQ-12 та внутрішньої узгодженості пунктів цієї методики. Для цього з інтервалом у 3 тижні було проведено повторне обстеження учасників дослідження і розраховано коефіцієнт кореляції даних, рознесених в часі.

Результати

Отримані у процесі статистичної обробки кореляції між показниками методики

DCQ-12) та методики К.Ріфф наведені нижче (див. таб.1).

Як бачимо в таблиці 1, всі одержані показники статистично значущі і обернено корелюють із шкалою DCQ-12, що цілком відповідає змісту досліджуваних конструктів. Таким чином, отримані дані підтверджують тезу про те, що наявність кризи середнього віку має негативний взаємозв'язок з психологічним благополуччям людини, в тому числі з її самосприйняттям, позитивними стосунками з оточуючими, наявністю мети життя, особистісним зростанням, екологічною майстерністю, автономією загальним рівнем благополуччя особистості за методикою К.Ріфф та психологічним благополуччям за методикою Вівісі

Розрахунок надійності результатів методики DCQ-12 з тритижневим інтервалом її повторного використання показав, що отриманий коефіцієнт кореляції дорівнює 0,764 (за $p < 0,01$). Це дозволяє стверджувати про наявність зв'язку високої сили між даними тесту та ретесту.

Таблиця 1. Результати кореляційного аналізу за Спірменом методик DCQ-12 та Шкали психологічного благополуччя К.Ріфф і методики Вівісі для встановлення показників перехресної валідності методики DCQ- 12

12	Методика DCQ-	Коефіцієнт кореляції	Рівень значущості кореляційного зв'язку
Методики на психологічне благополуччя К.Ріфф	Самосприйняття	-0,623	0,01
	Позитивні стосунки з оточуючими	-0,678	0,01
	Мета життя	-0,746	0,01
	Особистісне зростання	-0,765	0,01
	Екологічна майстерність	-0,345	0,01
	Автономія	-0,485	0,01
	Загальний рівень	-0,645	0,01
Шкала оцінки психологічного благополуччя за методикою Вівісі		-0,568	0,01

Для перевірки надійності методики також було розраховано коефіцієнт α -Кронбаха. Перевірка на внутрішню узгодженість шкал показала, що коефіцієнт α -Кронбаха становить 0,845, що є високим значенням, а отже можна стверджувати, що методика, яка адаптується, є надійною.

Таким чином, констатуємо успішну адаптацію методики «The Developmental Crisis Questionnaire (DCQ-12)» для української вибірки і можливість здійснювати її подальше використання для перевірки гіпотез, висунутих на початку дослідження.

Далі представимо опис вибіркової сукупності дослідження гендерних особливостей переживання людиною кризи середнього віку для $N = 60$ спостережень. Здійснені розрахунки показали, що, середнє значення віку по вибірці становить 41,3167, що може слугувати задовільною мірою для опису типового віку вибірки. Медіана складає 42,0000, що означає, що половина вибірки має вік менший за 42, а інша половина - більший за 42. Мода віку - 43,00, що є найбільш повторюваним значенням віку в вибірці. Мінімальний вік становить 35,00, а максимальний - 45,00, що відповідає академічному визначенню середнього віку.

Подаємо опис показників основних конструктів дослідження (табл.2)

Як видно з таблиці 2, змінна «криза середнього віку» має середнє значення 40,0500 та медіану 36,5000, що означає, що в середньому, у більшості досліджуваних показник переживання кризи середнього віку не досягає критичного значення.

Змінна «психологічне благополуччя» має середнє значення 40,1667 та медіану 39,0000, що означає, що загалом опитані люди мають середній рівень психологічного благополуччя, але у деяких із них він нижчий за середній. Максимальне та мінімальне значення тут складає відповідно 60 та 22.

Таблиця 2. Описові статистики основних конструктів дослідження

		Криза серед. віку	Психологічне благополуччя	Фізичне благополуччя	Суб'єктивне благополуччя
N	Valid	60	60	60	60
	Missing	0	0	0	0
Mean		40,0500	40,1667	21,8667	83,0667
Median		36,5000	39,0000	22,0000	81,0000
Mode		60,00	39,00	8,00 ^a	52,00 ^a
Minimum		21,00	22,00	7,00	45,00
Maximum		60,00	60,00	35,00	119,00

a. Multiple modes exist. The smallest value is shown

Змінна «фізичне благополуччя» має середнє значення 21,8667 та медіану 22,0000. Це засвідчує, що більшість людей відчують себе фізично посереднє. Однак, максимальне значення – 35, а мінімальне складає 7, що вказує на те, що є респонденти, які повідомляють про більше, ніж у більшості фізичне благополуччя, а є й такі, що відчують виражені проблеми зі здоров'ям.

Змінна «суб'єктивне благополуччя» має середнє значення 83,0667 та медіану 81,0000. Це означає, що загалом люди почуваються помірно задоволеними життям.

Однак, максимальне значення 119 та множинні моди (значення 52 та 8) показують, що у вибірці є групи з різними рівнями задоволеності життям.

Далі послідовно розглянемо всі висунуті в дослідженні гіпотези на предмет їх підтвердження або спростування.

Для перевірки гіпотези H1 – переживання кризи середнього віку знижує рівень благополуччя особистості - був проведений кореляційний аналіз за Спірменом шкал благополуччя особистості та переживання нею кризи середнього віку (результати представлено в табл. 3).

З таблиці 3 можна бачити, що існує статистично значуща кореляція між кризою середнього віку та психологічним (-0,538), фізичним (-0,314) та суб'єктивним (-0,203) благополуччям особистості. Коефіцієнти кореляції показують зворотну залежність між кризою середнього віку та благополуччям: чим менше благополуччя, тим більше імовірність переживання кризи середнього віку.

Зокрема, психологічне благополуччя найбільше корелює з кризою середнього віку (-0,538), що може свідчити про значимість психологічних аспектів у формуванні кризи. Фізичне та соціальне благополуччя також показують статистично значущу зворотну залежність з переживанням кризи середнього віку (-0,314 та -0,203 відповідно), що підкреслює взаємозв'язок між різними аспектами благополуччя особистості і кризою середнього віку. Тож, криза середнього віку впливає на психологічне, фізичне та соціальне благополуччя особистості. Особи, які переживають таку кризу, можуть відчувати стрес і тривогу, що може призвести до різноманітних фізичних проблем, таких як зниження імунітету, порушення сну, зміна апетиту. Крім того, криза середнього віку може впливати на соціальне благополуччя

Таблиця 3. Кореляційний аналіз конструктів благополуччя особистості (методика Вівісі та кризи середнього віку (методика DCQ-12))

		криза середнього віку	
Spearman's rho	Психологічне благополуччя	Correlation Coefficient	-,538*
		Sig. (2-tailed)	,018
		N	60
	Фізичне благополуччя	Correlation Coefficient	-,314*
		Sig. (2-tailed)	,015
		N	60
	Соціальне благополуччя	Correlation Coefficient	-,203*
		Sig. (2-tailed)	,010
		N	60

особистості. Люди можуть почуватися некомфортно у ставленні та спілкування з іншими людьми, повідомляти про відсутність щасливих дружніх і особистих

відносин, незадоволеність своїм сексуальним життям, відсутність допомоги з боку інших тощо. Це може призвести до погіршення загального настрою, зниження самооцінки, підвищення ризику розвитку депресії.

Для підтвердження гіпотези H2 – негативний дитячий досвід позитивно пов'язаний із розвитком кризи середнього віку здійснено кореляційний аналіз Спірмена конструктів, які включають переживання кризи досліджуваними та їх відомості про їх дитячий досвід (методика Ейдемільлера-Юстицького та (табл. 3.4)..

Таблиця 4. Значущі показники кореляційного аналізу методики DCQ-12 та особливостей дитячого досвіду дорослих осіб за методикою Ейдемільлера-Юстицького.

криза середнього віку			
Spearman's rho	загальна незадоволеність	Correlation Coefficient	,253
		Sig. (2-tailed)	,051
		N	60
	нервово-психічна напруга	Correlation Coefficient	,317*
		Sig. (2-tailed)	,014
		N	60
	сімейна тривожність	Correlation Coefficient	,154
		Sig. (2-tailed)	,241
		N	60

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

За результатами кореляційного аналізу, можна зробити наступні висновки:

- Криза середнього віку має статистично значущу кореляцію з нервово-психічною напругою в батьківській сім'ї людини (коефіцієнт кореляції Спірмена = 0,317, $p < 0,05$).

- Вона демонструє слабку позитивну кореляцію з загальною незадоволеністю та сімейною тривожністю, але ці кореляції не є статистично значущими (коефіцієнт кореляції Спірмена = 0,253 та 0,154 відповідно, $p > 0,05$).

Враховуючи рівень значущості, можна стверджувати, що лише кореляція між кризою середнього віку та нервово-психічною напругою є статистично значущою в нашому дослідженні. Таким чином, дитячий досвід переживання нервово-психічної напруги у стосунках з батьками та їх сім'єю можуть підсилювати кризу середнього віку. Ймовірно, це може бути пов'язано з тим, що людина на цьому етапі життя починає частіше оцінювати своє минуле та думати про своє майбутнє. Крім того, під час кризи середнього віку людина може стати більш чутливою до своїх власних емоцій та почуттів, що також може підсилити її нервово-психічну напругу, якщо вона відчуває, що не може долати певні проблеми у стосунках з батьками або іншими

членами сім'ї.

Для підтвердження чи спростування гіпотези Н3 – специфічні батьківські установки позитивно пов'язані з розвитком кризи середнього віку розраховано коефіцієнт кореляції Спірмена для результатів за методикою DSQ-12 та Тестом «Батьківсько-дитячі відносини» (PARI). В останній методиці використовували ту частину шкал, які націлені на дослідження розподілу батьками ролей в сім'ї (табл. 5).

Згідно з отриманими результатами, конструкти «часті сімейні сварки», «незаперечний батьківський авторитет», «відстороненість чоловіка від сімейних справ» мають статистично значущий позитивний зв'язок з кризою середнього віку (0,318, 0,324, 0,328 відповідно), що може означати, що чим більше такі змісти виявляються в сімейних установках батьків людини, тим більше шансів на виникнення у неї кризи середнього віку.

Таблиця 5. Результати кореляційного аналізу показників сімейних установок батьків досліджених осіб і вираженості у досліджуваних кризи середнього віку (N=60)

Криза середнього віку			
Spearman's rho	Зацикленість жінки на сім'ї	Correlation Coefficient	,088
		Sig. (2-tailed)	,505
	Часті сімейні сварки	Correlation Coefficient	,230
		Sig. (2-tailed)	,077
	Відчуття себе матір'ю-жертвою	Correlation Coefficient	,318*
		Sig. (2-tailed)	,013
	Незаперечний батьківський авторитет	Correlation Coefficient	,324*
		Sig. (2-tailed)	,012
	Небажання жінки бути господинею будинку	Correlation Coefficient	-,063
		Sig. (2-tailed)	,633
	Відстороненість чоловіка від сімейних справ	Correlation Coefficient	,328*
		Sig. (2-tailed)	,011
	Авторитарний стиль материнського спілкування	Correlation Coefficient	-,061
		Sig. (2-tailed)	,646
	Нерішучість і залежність від матері-	Correlation Coefficient	,047
		Sig. (2-tailed)	,723

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Конструкти «зацикленість жінки на сім'ї», «відчуття себе матір'ю-жертвою», «небажання бути господинею будинку», «авторитарний стиль материнського спілкування» та «нерішучість і залежність від матері» не показали статистично значущого зв'язку з кризою середнього віку. А от виділені учасниками дослідження

конструкти «часті сімейні сварки», «незаперечний батьківський авторитет» та «відстороненість чоловіка від сімейних справ» значуще впливають на розвиток у них кризи середнього віку в майбутньому, оскільки формують в дитинстві певні негативні стереотипи та патерни поведінки, які можуть впливати на їхні стосунки і в дорослому житті.

Дійсно, часті сімейні сварки можуть викликати у дитині почуття сімейного неблагополуччя та незахищеності, що може призвести до формування у неї негативних уявлень про сімейні стосунки у дорослому житті. Крім того, незаперечний батьківський авторитет може призвести до того, що дитина відчувається неспроможною приймати власні рішення та виявляти ініціативу у сімейних стосунках, що може перенестися на її поведінку у дорослому житті та впливати на розвиток її особистості. А відстороненість чоловіка від сімейних справ може призвести до відчуття у дитини, що батько не є активним учасником сімейного життя та не приділяє достатньо уваги сімейним взаєминам, що може впливати на її розвиток інтерперсональних навичок у дорослому житті.

Таблиця 6. Регресійна модель чинників кризи середнього віку досліджених осіб з урахуванням предикторів статі та дитячого досвіду

Predictor	<i>b</i>	<i>b</i> 95% CI [LL, UL]	<i>sr</i> ²	<i>sr</i> ² 95% CI [LL, UL]	Fit
(Intercept)	32.30*	[0.54, 64.06]			
стать	-28.90	[-70.19, 12.40]	.03	[-.05, .10]	
загальна незадоволеність	-0.39	[-1.12, 0.34]	.02	[-.04, .07]	
нервово-психічне напруження	0.90*	[0.11, 1.68]	.08	[-.04, .20]	
сімейна тривожність	-0.10	[-0.91, 0.72]	.00	[-.01, .01]	
стать:загальна незадоволеність	1.00*	[0.09, 1.92]	.07	[-.04, .19]	
стать:нервово-психічне напруження	-0.33	[-1.37, 0.72]	.01	[-.03, .04]	
стать:сімейна тривожність	0.30	[-0.74, 1.35]	.01	[-.03, .04]	
					<i>R</i> ² =
					.234*
					95% CI [.00, .33]

Для доведення гіпотези Н4. – жінки, які переживали негативний дитячий досвід більш схильні до кризи середнього віку побудовано регресійну модель із модеруючою змінною – стать та досвід (див, таблицю 6), для чого використано статистичне обладнання R studio.

Як видно з таблиці 6 з предикторів негативного дитячого досвіду, тільки нервово-психічне напруження здійснює значущий ефект на появу кризи середнього віку, а саме, його збільшення пов'язане з більш високим ризиком переживання кризи середнього віку ($b = 0.90$, $p < .05$). Загальна незадоволеність та сімейна тривожність не мають значущого ефекту на розгортання кризи середнього віку досліджених осіб.

Аналіз взаємодіючих чинників (стать та негативний дитячий досвід) показав, що взаємодія чинника статі та чинника загальної незадоволеності має значущий ефект відносно кризи середнього віку ($b = 1.00$, $p < .05$). Це означає, що вплив загальної незадоволеності на появу кризи середнього віку більше виражений у жінок, ніж у чоловіків.

Загальний коефіцієнт детермінації (R^2) для моделі становить .234, що означає, що змінні, включені в модель, пояснюють 23.4% варіації кризи середнього віку. Спроба покращити дану модель виключенням із неї незначущих предикторів представлені у таблиці 7 (див.табл. 7).

У даній регресійній моделі коефіцієнт детермінації (R^2) становить .111, що означає, що змінні, включені в модель, пояснюють лише 11.1% варіації кризи середнього віку. Діапазон довірчого інтервалу для R^2 становить від .00 до .24, що означає, що модель пояснює дуже невелику частину варіації

Таблиця 7 Регресійна модель кризи середнього віку досліджених осіб з урахуванням предикторів статі та дитячого досвіду

Predictor	b	b 95% CI [LL, UL]	sr^2	sr^2 95% CI [LL, UL]	Fit
(Intercept)	44.34**	[26.02, 62.65]			
стать	-22.73.	[-46.10, 0.65]	.06	[-.05, .17]	
загальна незадоволеність	-0.15	[-0.85, 0.55]	.00	[-.02, .03]	
стать:загальна незадоволеність	0.86.	[-0.03, 1.74]	.06	[-.05, .17]	
					$R^2 = .111$
					95% CI [.00, .24]

Показники значущості для змінних демонструють, що чинник статі є на межі значущості, маючи коефіцієнти $b = -22.73$, $p = .05$, і загальна незадоволеність є

також на межі значущості $b = -0,15$, $p = .05$. Однак, інтеракційний ефект між статтю та загальною незадоволеністю є статистично значущим і додатним, що означає, що спостерігається зв'язок між цими змінними. Тобто, жінки із відчуттям загальної незадоволеності сімейними стосунками в батьківській родині мають вищі показники кризи середнього віку. Отже, ця модель має певну інформативність, хоч і пояснює невелику частину варіації.

Для підтвердження чи спростування гіпотези H5 – жінки, чії батьки мали специфічні батьківські установки, більш схильні до кризи середнього віку побудовано регресійну модель із модеруючою змінною – стать та предикторами, які виявились кореляційно значущими у попередніх аналізах – «часті сімейні сварки», «незаперечний батьківський авторитет» та «відстороненість чоловіка від сімейних справ» (табл. 8).

Таблиця 8. Регресійна модель кризи середнього віку залежно від предикторів статі та сімейних установок батьків досліджених осіб

Predictor	<i>b</i>	<i>b</i> 95% CI [LL, UL]	<i>sr</i> ²	<i>sr</i> ² 95% CI [LL, UL]	Fit
(Intercept)	22.40*	[3.95, 40.85]			
стать	-7.87	[-30.42, 14.69]	.01	[-.03, .04]	
сімейні сварки	2.64	[-1.76, 7.05]	.02	[-.04, .08]	
батьківський авторитет	1.53	[-2.77, 5.84]	.01	[-.03, .04]	
відстороненість чоловіка	3.30	[-0.70, 7.29]	.04	[-.04, .12]	
стать:сімейні сварки	1.96	[-3.57, 7.48]	.01	[-.03, .04]	
стать:батьківський авторитет	1.66	[-4.06, 7.38]	.00	[-.02, .03]	
стать:відстороненість чоловіка	-0.91	[-6.50, 4.67]	.00	[-.01, .02]	
					$R^2 = .296^{**}$
					95% CI [.03, .40]

Статистично значущим у моделі є лише інтерсепт ($b = 22,4$, $p < .05$), а коефіцієнт детермінації (R^2) становить .296, що означає, що змінні, включені в модель,

пояснюють 30% варіації проявів кризи середнього віку.

Власова Олена, Кадиров Семен ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ ДОРΟΣЛИМИ З НЕГАТИВНИМ ДОСВІДОМ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В БАТЬКІВСЬКІЙ СІМ'Ї 2025 Журнал «Соціалізація та розвиток людини» Т.7. №1. DOI: 10.37096/SHDISJ-25-1.1-0002

Висновки

Проведене теоретичне та емпіричне дослідження гендерних особливостей переживання людьми кризи середнього віку дозволяє зробити наступні висновки:

1. Криза середнього віку є перехідним періодом між двома етапами життя людини – ранньою та пізньою дорослістю. У цей період у людини можуть виникати різні емоційні та психологічні проблеми, такі як стрес, депресія, пошук нового смислу життя, самоідентифікація, а також проблеми у взаєминах з іншими людьми. Водночас, гендерні особливості переживання кризи середнього віку в гендерезованому суспільстві можуть виявитися різними для чоловіків та жінок, оскільки вони мають різний соціальний і сімейний статус та стикаються зі своїми власними очікуваннями та стереотипами. Дослідження гендерних відмінностей допоможе зрозуміти, як різні соціальні та психологічні чинники впливають на перебіг кризи середнього віку та що необхідно враховувати у підходах до психологічної допомоги людині у цей період життя залежно від їх статі.

2. За допомогою програми емпіричного дослідження, яка включала анкету персональних даних досліджуваних осіб та методики з питаннями щодо їхнього дитинства, стосунків з батьками, сімейних конфліктів, рівня їхнього благополуччя, а також адаптовану для потреб дослідження на українській вибірці методику The Developmental Crisis Questionnaire (DCQ-12), пункти якої спрямовані на визначення та переживання кризи середнього віку, емпірично підтверджено гіпотезу про взаємозв'язок між негативним дитячим досвідом людини та глибиною її переживання кризи середнього віку. Показано, що досвід переживання нервово-психічної напруги у стосунках з батьками та сім'єю підсилює перебіг кризи середнього віку досліджених осіб.

Також підтверджено гіпотезу про те, що переживання кризи середнього віку взаємопов'язано з рівнем благополуччя особистості. Зокрема, низькі показники психологічного благополуччя людини відповідного віку, підвищують імовірність переживання нею кризи середнього віку.

Дістала підтвердження гіпотеза про те, що певні батьківські установки позитивно пов'язані із розвитком кризи середнього віку їх дорослих дітей. Конструкти «часті сімейні сварки», «незаперечний батьківський авторитет» та «відстороненість чоловіка від сімейних справ» статистично достовірно впливають на розвиток кризи середнього віку у дорослих дітей з таких сімей. Подібний дитячий досвід може формувати певні негативні стереотипи та патерни поведінки в дитинстві, які можуть обумовлювати якість стосунків таких дітей у дорослому житті.

Дслідженням також доведено і гіпотеза про гендерну специфіку взаємозв'язків кризи середнього віку та індивідуального дитячого досвіду дорослої людини. Засобами регресійного аналізу підтверджено, що жінки, які демонструють загальну

показники вираженості кризи середнього віку, порівняно з чоловіками такого ж віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Perseus Books.
- Bianchi, R., & McArthur, E. (2013). Midlife and aging in a gendered world. In J. T. Mortimer & M. J. Shanahan (Eds.), *Handbook of the life course* (pp. 359-383). Springer.
- Boykin, A. W., & Toms, F. D. (1985). Black child socialization: A conceptual framework. In H. P. McAdoo & J. L. McAdoo (Eds.), *Black children: Social, educational, and parental environments* (pp. 33-48). Sage Publications.
- Broudy, R., & Griffith, S. F. (2020). Stereotyping, prejudice, and discrimination. In N. J. Cabrera & B. Leyendecker (Eds.), *Handbook of positive development in minority children and youth* (2nd ed., pp. 301-316). Springer.
- Власова, О. І., Родіна, Н. В., Целікова, Ю. О, Ворнікова, Л. К., Тихоненко, Ю. О. (2022). Модифікація стандартизація та адаптація анкети негативного дитячого досвіду (ACE) // *Офтальмол. журн.* — 2022. — № 1. — с. 63-72. <http://doi.org/10.31288/oftalmolzh202216372>
- Власова О. І., Потонська О.І. (2021). Аналіз впливу дитячих страхів на формування стереотипів дорослої людини" // *Вісник "Соціальна робота" Київського національного університету імені Тараса Шевченка, №1 (7) 2021.* с.57-61 DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2021/7-1/11>
- Дзюба Т.М., Коваленко О.Г. (2013) *Психологія дорослості з основами геронтології: навч. посібник; за ред., В.Ф Моргуна.* - К.: Видавничий Дім «Слово».
- Щотка О.П. (2001). *Вікова психологія дорослої людини. Навчальне видання.* - Ніжин, 2001 – 175с.
- Chao, R. K., & Tseng, V. (2002). Parenting of Asians. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Vol. 4. Social conditions and applied parenting* (pp. 59-93). Lawrence Erlbaum Associates.
- Dweck, C. S. (1999). *Self-theories: Their role in motivation, personality, and development.* Psychology Press.
- Eagly, A. H., & Wood, W. (2012). Social role theory. In P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski, & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of theories of social psychology* (Vol. 2, pp. 458-476). Sage Publications.
- Elliott, E. S., & Quinn, D. M. (2014). Too little, too late: How and when stereotypes hinder girls' and women's career advancement. In S. J. Correll (Ed.), *Social Psychology of Gender* (pp. 195-217). Sage Publications.
- Freund, A. M., & Ritter, J. O. (2009). Midlife crisis: A debate. *Gerontology*, 55(5), 582-591.
- Guralnick, M. J. (2011). Why early intervention works: A systems perspective. *Infants & Young Children*, 24(1), 6-28.

- Halpern, D. F., Eliot, L., Bigler, R. S., Fabes, R. A., Hanish, L. D., Hyde, J. S., Liben, L. S., & Martin, C. L. (2011). The pseudoscience of single-sex schooling. *Science*, 333(6050), 1706-1707.
- Helson, R., Mitchell, V., & Moane, G. (2002). The men's and women's midlife development inventories: Psychometric properties and theoretical foundations. In C. S. Tamis-LeMonda & N. Cabrera (Eds.), *Handbook of father involvement: Multidisciplinary perspectives* (pp. 307-328). Routledge.
- Hertel, J., & Schütz, A. (2019). Positive and negative affect during midlife: The role of gender and subjective age. *Journal of Happiness Studies*, 20(2), 443-460.
- Hughes, D., Rodriguez, J., Smith, E. P., Johnson, D. J., Stevenson, H. C., & Spicer, P. (2006). Parents' ethnic-racial socialization practices: A review of research and directions for future study. *Developmental Psychology*, 42(5), 747-770.
- Jaques, E. (1965). Death and the mid-life crisis. *International Journal of Psycho-Analysis*, 46(2), 502-514.
- Kaufman, G., & Taniguchi, H. (2017). Divorce and midlife crisis: A cross-cultural exploration. *Journal of Marriage and Family*, 79(5), 1404-1417.
- Kessler, R. C. (2010). Epidemiology of women and depression. *Journal of Affective Disorders*, 74(1), 5-13.
- Kotre, J. N., & Hall, E. W. (1984). *Life crises and personal growth*. Sage Publications, Inc.
- Lachman, M. E. (2004). Development in midlife. *Annual Review of Psychology*, 55, 305-331.
- Levinson, D. J. (1978). *The seasons of a man's life*. Ballantine Books.
- Levinson, D. J. (1978). with Charlotte N. Darrow, Edward B. Klein, Maria H. Levinson and Braxton McKee. *The Seasons of a Man's Life*.
- Lytton, H., & Romney, D. M. (1991). Parents' differential socialization of boys and girls: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 109(2), 267-296.
- Martin, C. L., & Fabes, R. A. (2001). The stability and consequences of young children's same-sex peer interactions. *Developmental Psychology*, 37(3), 431-446.
- McAdams, D. P., & de St. Aubin, E. (1992). A theory of generativity and its assessment through self-report, behavioral acts, and narrative themes in autobiography. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62(6), 1003-1015.
- Oles, P. K. (1999). Towards a psychological model of midlife crisis. *Psychological reports*, 1059-1069.
- Quinn, D. M., & Crocker, J. (1999). When ideology hurts: Effects of belief in the Protestant ethic and feeling overweight on the psychological well-being of women. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(2), 402-414.
- Petrov, N., Robinson, O.C. & Arnett, J.J. (2022). The Developmental Crisis Questionnaire (DCQ-12): Psychometric Development and Validation. *J. Adult Dev.* 29, 265–278. <https://doi.org/10.1007/s10804-022-09403-w>
- Robinson, O. C. (2020). *Development through adulthood*. Red Globe Press.

- Robinson, O. C., & Wright, G. R. (2013). The prevalence, types and perceived outcomes of crisis episodes in early adulthood and midlife: A structured retrospective-autobiographical study. *International Journal of Behavioral Development*, 37(5), 407-416. *Journal of Personality*, 59(1), 162-180.
- Ruble, D. N., Martin, C. L., & Berenbaum, S. A. (2006). Gender development. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional, and personality development* (6th ed., pp. 858-932). John Wiley & Sons.
- Schieman, S., & Reid, S. (2009). The midlife crisis reconsidered. *Sociological Quarterly*, 50(1), 1-22. doi: 10.1111/j.1533-8525.2008.01142.x
- Wilkins, K. G., & Ruderman, M. N. (2015). Understanding the experience of mid-career women: Insights from the Enrichment Study. In C. J. Campbell & J. E. Martin (Eds.), *The Oxford handbook of the psychology of women* (pp. 357-370). Oxford University Press.
- Wood, W., & Eagly, A. H. (2002). A cross-cultural analysis of the behavior of women and men: Implications for the origins of sex differences. *Psychological Bulletin*, 128(5), 699-727.
- Wrosch, C., Scheier, M. F., Miller, G. E., Schulz, R., & Carver, C. S. (2003). Adaptive self-regulation of unattainable goals: Goal disengagement, goal reengagement, and subjective well-being. *Personality and Social Psychology*.

ДОДАТКИ

Додаток А

Develop Crisis Questionnaire (DCQ 12)

Nikolay Petrov, Oliver C. Robinson, Jeffrey J. Arnett (Petrov et al., 2022).

Please indicate whether the following statements describe your life in general over the past 6 months or so. In relation to appraising whether you have been experiencing something more than “normal”, make a judgement of the past six months relative to your adult life generally.

1. I feel like the “inner me” has been out of sync with the “outer me”.
2. I feel like my life has lost direction.
3. I have been experiencing stronger negative emotions than normal.
4. I have been thinking that life is meaningless.
5. I have been confident about what I need to do to make it in life. (R)
6. I have been feeling in control of my life. (R)
7. My life feels stable and predictable. (R)
8. I have felt that I have had the resources to deal with any challenges that life throws at me. (R)
9. I am experiencing a time of transition in my life.
10. I am passing through a major turning point in my life.

11. I feel like I may be in the process of leaving the “old me” behind and am developing a “new me”.

12. I have noticed that the way I have thought about my life has changed.

Instructions for Participants

Please indicate whether the following statements describe your life in general over the past 6 months or so. In relation to appraising whether you have been experiencing something more than “normal”, make a judgement of the past 6 months relative to your adult life generally”.

Scoring Instructions

All items are presented on a 5-point Likert scale ranging from 1 (strongly disagree) to 5 (strongly agree). Take the sum of items 1, 2, 3 and 4 for Disconnection and Distress; the sum of items 5, 6, 7 and 8 for Lack of Clarity and Control; and the sum of items 9, 10, 11 and 12 for Turning Point and Transition. (R) denotes reverse-worded items.

Categorical scoring: Where a 2-level categorical variable is required, a score of 42 or more is coded as crisis present, while a score of 41 or less is coded as crisis absent.

Додаток Б

Опитувальник переживання кризи (DCQ 12)

N. Petrov, Oliver C. Robinson, J. Arnett адаптації С. Кадирова, О. Власової)

Опитувальник кризи розвитку (DCQ-12) - незалежний від віку інструмент психодіагностики кризи розвитку дорослих, розроблений для наукових та прикладних цілей. Дослідницький та підтверджувальний факторний аналіз, які проводилися розробниками окремо на різних вибірках, підтвердили, що трифакторна структура є найкращою для структурування даних опитувальника при описі кризи розвитку. Це такі шкали, як (1) Відстороненість (розрив зв'язків) та Дистрес; (2) Відсутність ясності та контролю; і (3) Перехід та поворотний момент. Також опитувальник DCQ-12 продемонстрував прогностичну валідність пов'язаного з ним показника кризи з індикаторами самооцінки, локусу контролю, автентичного життя, оптимізму, наявності та пошуку сенсу та поворотних моментів в їх житті. Надійність тритижневого тестування та повторного тестування коливалася від 0,78 до 0,89 за різними підшкалами. Окрім використання в дослідженнях, показник DCQ-12 має потенційне застосування на практиці, враховуючи, що оцінка кризи розвитку має значення для фахівців, які працюють у клінічних та неклінічних ролях, також а для підтримки та коучингу дорослих у перехідні періоди.

Інструкція для учасників дослідження. Будь ласка, вкажіть, чи описують наступні твердження ваше життя загалом за останні 6 місяців, щоб оцінити, чи переживали ви щось більше, ніж «нормальний стан», оцінійте останні шість місяців відносно вашого дорослого життя в цілому. При оцінці тверджень скористайтесь

п'ятибальною шкалою Лайкерта в діапазоні від 1 до 5. Враховуйте, що кожен бал означає наступне: 1 - зовсім не згоден; 2 - не зовсім згоден; 3 - важко сказати; 4 - більше згоден, ніж не згоден; 5 - повністю згоден.

1. Я відчуваю, що «внутрішнє я» не синхронізовано із «зовнішнім я».
2. Я відчуваю, що моє життя втратило напрямок.
3. Я відчуваю сильніші негативні емоції, ніж зазвичай.
4. Я думав/-ла, що життя безглузде.
5. Я мав/-ла розуміння щодо того, що мені потрібно зробити, щоб досягти успіху в житті. (R)
6. Я відчував/-ла, що контролюю своє життя. (R)
7. Моє життя здається стабільним і передбачуваним. (R)
8. Я відчував/-ла, що у мене є ресурси, щоб впоратися з будь-якими викликами, які кидає мені життя. (R)
9. Я переживаю перехідний період у своєму житті.
10. Я переживаю важливий поворотний момент у своєму житті.
11. Я відчуваю, що, можливо, я покидаю «старє я» позаду та розвиваю «нове я».
12. Я помітив/-ла, що моє уявлення про своє життя змінилося.

Інструкція для користувача щодо підрахунку балів

Використання методики на практиці передбачає наступну інформацію щодо підрахунку балів: Всі пункти представлені за 5-бальною шкалою Лайкерта в діапазоні від 1 (зовсім не згоден) до 5 (повністю згоден) підлягають обробці і розподілені по трьох шкалах: .

Шкала 1 «Відсторонення та Дистресу» має навантаження пінктами 1, 2, 3 і 4.

Шкала 2 «Відсутності ясності та контролю» утворена відповідями на пункти 5, 6, 7 і 8, які мають позначку (R), що означає елементи зі зворотним обчисленням (у випадку відповіді в 1 бал присвоюється бал 5, якщо 2 – 4, якщо 4 -2, якщо 5- 1).

Шкала 3 «Поворотного моменту та Перехідного періоду» розраховується як сума балів за пунктами 9, 10, 11 і 12..

Критичні діагностичні значення. Якщо потрібна 2-рівнева категоріальна змінна, бал 42 або більше кодується як наявна криза, тоді як бал 41 або менше кодується як відсутність кризи.

GENDER-RELATED FEATURES OF MID-AGE CRISIS EXPERIENCE BY ADULTS WITH NEGATIVE SOCIALIZATION EXPERIENCE IN THE PARENTAL FAMILY

Vlasova Olena, Kadyrov Semen
DOI: 10.37096/SHDISJ-25-1.1-0002

Abstract

Relevance. The purpose of this article is to highlight the results of a study of the influence of stereotypical attitudes of parents in raising children on the development of the mid-life crisis of such children (men and women) in adulthood. The subject of the study was the influence of the family socialization experience of men and women on their experience of the mid-life crisis.

Methodology. For the needs of the study, the following methods were used: 1) the Ukrainian version of the DCQ-12 questionnaire (The Developmental Crisis Questionnaire) in the authors' adaptation; 2) Psychological Well-Being Scale K.Riff in adaptation S.Karskanova; 3) Subjective Well-Being Scale Bibisi (in adaptation L.M. Karamushka et al.); 4) Typical Family Status Methodology E.G. Edemiller, V.V. Justytsky; 5) Parent-Child Relationships Methodology (PARI). Statistical methods used: descriptive and frequency analyses, correlation analysis, Mann-Whitney test, regression analysis based on SPSS 26.0 and R studio. Sample. 260 adults aged 35-45 years.

Results. The results of the translation and testing of the Ukrainian version of the DCQ-12 are presented. With its help, the hypothesis that experiencing a midlife crisis significantly reduces the subjective well-being of adults has been statistically proven, and negative childhood experiences of family socialization and specific forms of parental attitudes towards family roles increase the experiences of a midlife crisis in such children when they become adults. At the same time, compared to men, women whose parents had unfavorable parental attitudes and who experienced negative childhood experiences demonstrated a greater severity of experiencing a midlife crisis.

Keywords: midlife crisis, subjective well-being in adulthood, negative childhood experiences, parental upbringing attitudes, gender characteristics of adults.

Застереження: Автори заявляють, що їхні думки та погляди, висловлені в цьому рукописі, не підлягають впливу жодних організацій.

Конкурентність інтересів

Професор Олена Власова є головним редактором журналу

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Власова Олена

Доктор психологічних наук, професор
професор кафедри психології розвитку
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Київ, Україна

ORCID ID: 0000 0002 9894 0038

Електронна пошта: olenavlasova@knu.ua

Кадиров Семен
Студент іV курсу ОПП “Психологія”
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
Київ, Україна
Електронна пошта: kadyrov.semen6452@gmail.com

ПРО ЦЮ СТАТТЮ

Цитувати цю статтю

Власова Олена, Кадиров Семен. 2025. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ ДОРОСЛИМИ З НЕГАТИВНИМ ДОСВІДОМ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В БАТЬКІВСЬКІЙ СІМ'І. Журнал «Соціалізація та розвиток людини» Т.7. № 1 DOI: 10.37096/SHDISJ-25-1.1-0002

Подано 14 серпня 2025 р. / Переглянуто 29 вересня 2025 р. / Затверджено 16 листопада 2025 р. Опубліковано: 30 листопада 2025 р.
DOI: 10.37096/SHDISJ-25-1.1-0002

Відповідальний редактор – Світлана ПАЩЕНКО

ПРАВА ТА ДОЗВОЛИ

Авторське право: © 2025 Власова Олена, Кадиров Семен. Це стаття з відкритим доступом, що розповсюджується за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0), яка дозволяє необмежене використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії за умови посилання на автора та джерело.